

LUNDS UNIVERSITET

Centrum för teologi och religionsvetenskap

Svenska kyrkans insats vid kriser och katastrofer

Utifrån fyra fallstudier
Samt jämförelse kring kyrkans insats före och efter
separationen från staten

Frida Einarsson 19860721-3983

Höstterminen 2012

Teologi: Examensarbete för kandidatexamen

15 hp

Handledare: Magdalena Nordin

Examinator: Samuel Rubenson

Sammanfattning

Uppsatsen *Svenska kyrkans insats vid kriser och katastrofer* är skriven av Frida Einarsson vid Lunds universitet, Centrum för teologi och religionsvetenskap, och framlagd 5 november 2012.

Jag har valt att ägna mitt arbete åt att studera Svenska kyrkans insatser vid kriser och katastrofer. Jag hävdar att det är ett intressant faktum att Svenska kyrkans lite ”undanskymda” roll i dagens samhälle förändras när det sker en större olycka eller katastrof. Svenska kyrkan får då en roll som samlande och förenande, även för människor som inte vanligtvis söker sig till kyrkan. Dels vill jag titta på hur de kyrkliga insatserna har sett ut vid några specifika händelser med start 1988 fram till 2004. Jag vill sedan studera om dessa insatser har förändrats sedan det att Svenska kyrkan och svenska staten gick skilda vägar, år 2000. I detta ligger också att historiskt sett studera hur man betraktat kyrklig beredskap och hur detta arbete tagit sig uttryck. När svenska staten inte längre kunde ställa direkta krav på att Svenska kyrkan skulle agera menar jag att det är intressant att studera vad som har hänt med denna insats som av många betraktas som viktig. Att kyrkan fungerar som samlande och förenande i krissituationer har betydelse. Detta tyder många undersökningar på och jag vill därför studera vad som förändrats gällande denna insats före och efter separationen från staten år 2000. Jag har valt att göra en kvalitativ studie av detta ämnesområde då jag först och främst vill använda mig av material i form böcker, artiklar och rapporter som behandlar ämnet. Jag vill i denna uppsats påvisa att insatsen från Svenska kyrkans sida vid kriser och katastrofer har varit viktig och betydelsefull för de människor som på olika sätt berörts av dessa händelser. Jag vill också påvisa att det inte skett någon större förändring vad gäller Svenska kyrkans medverkan vid kriser och katastrofer, efter det att Svenska kyrkan och svenska staten gick skilda vägar. Jag menar heller inte att efterfrågan på kyrklig närvaro vid dessa händelser har förändrats.

Sökord: Svenska kyrkan, krissituation, kyrklig beredskap, kyrklig krishantering

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1:1 Problembakgrund	1
1:2 Syfte och frågeställningar.....	2
1:3 Forskningsbakgrund	2
1:4 Teorier och förklaringsmodeller kring Svenska kyrkans roll i dagens samhälle.....	3
1:5 Metod och material	5
1:5:1 Förteckning över använt material i studien av händelserna.....	7
2. Bakgrund.....	8
2:1 Olyckorna.....	8
2:2 Från krigshot till bredare perspektiv	9
2:3 Krisövningar i Svenska kyrkans församlingar	10
2:4 Historisk återblick	12
3. Måbödalsolyckan i Norge 1988.....	13
3:1 Katastrofberedskapen i Kista 1988.....	13
3:2 Hur agerade Svenska kyrkan i Kista i det akuta skedet av olyckan?.....	14
3:3 Det uppföljande krisarbetet och erfarenheterna av Måbödalsolyckan	15
3:4 Sammanfattning av krisinsatsen i Kista församling, som stöd till frågeställningen.....	16
4. Estoniakatastrofen 1994.....	16
4:1 Katastrofberedskapen i Lindesberg/Fellingsbro 1994.....	16
4:2 Hur agerade Svenska kyrkan i Fellingsbro i det akuta skedet av olyckan?.....	17
4:3 Det uppföljande krisarbetet och erfarenheterna av Estoniakatastrofen.....	18
4:4 Sammanfattning av insatsen i Lindesberg/Fellingsbro till stöd för frågeställningen	20
5. Göteborgsbranden 1998.....	20
5:1 Katastrofberedskapen i Göteborg/Hammarkullen 1998.....	20
5:2 Hur agerade Svenska kyrkan i Hammarkullen i det akuta skedet av olyckan?.....	21
5:3 Det uppföljande krisarbetet och erfarenheterna av Göteborgsbranden.....	22
5:4 Sammanfattning av insatsen i Hammarkullens församling, som stöd till frågeställningen....	23
6. Tsunamikatastrofen 2004.....	23
6:1 Hur förberedde sig Svenska kyrkan inför uppgiften på Ärna flygplats 2004?.....	23
6:2 Det faktiska genomförandet på Ärna flygplats	24
6:3 Sammanfattning av insatsen på Ärna flygplats, som stöd för frågeställningen	25
7. Avslutning.....	25
7:1 Resultat.....	25
7:2 Avslutande reflektion	28
8. Litteraturförteckning.....	29

1. Inledning

1:1 Problembakgrund

Den vanliga huvudgudstjänsten i Svenska kyrkan idag drar inte särskilt många besökare, även om det naturligtvis finns undantag, sett till olika församlingar i landet. Tidskriften Dagen redovisar i ett nummer från Maj 2010, siffror som talar för att antal besökare på huvudgudstjänster i Svenska kyrkan nästintill halverats under en tjugoårsperiod¹. Anledningen till att det ser ut på detta sätt är inte helt lätt att utröna. Det är inte lätt att peka på direkta faktorer som förklarar varför den kyrka som en majoritet av svenskarna faktiskt fortfarande tillhör enligt mig, fått en allt mindre och allt mer undanskymd roll. I en artikel i Svenska Dagbladet från december 2009 ställer man frågor rörande Svenska kyrkans ”nya” identitet, nästan tio år efter separationen från svenska staten². Syftet med artikeln är att försöka hitta konkreta orsaker till varför Svenska kyrkan förlorar medlemmar i snabb takt. I inledningen till artikeln skriver artikelförfattaren Agneta Lagercrantz följande:

”Medlemmarna sviker. Aldrig tidigare har så få barn döpts som i år. Tio år efter skilsmässan från staten söker Svenska kyrkan nya vägar för att finna sin roll i ett förändrat samhälle.”³

Jag menar att Svenska kyrkan inte förväntas uttala sig i frågor utöver de som kan betraktas som strikt kyrkliga. Jag menar dock, att det trots allt tycks finnas ett behov av att Svenska kyrkan skall finnas kvar och verka vid en del tillfällen i människors liv. Dessa tillfällen är enligt mig de gånger då vi hamnar i svåra olyckor eller katastrofer som på olika sätt påverkar oss och vår omgivning. Jag menar att det är ett intressant faktum att när det vardagliga slås i spillror, när katastrofer och kriser inträffar, så verkar det som att Svenska kyrkan och dess företrädare får en tydligare och starkare roll i samhället. Jag menar att detta inte bara är en roll som själavårdare för dem som *aktivt* söker upp kyrkorummet och de som verkar där. Det handlar även om att Svenska kyrkan får en roll som förenande på många olika sätt. Många av oss svenskar kan säkert själva minnas händelser där kyrkans roll blivit tydlig och där hennes insats har blivit viktig. Som exempel på detta kan nämnas mordet på Sveriges utrikesminister år 2003 eller tragedin med den mördade flickan i Dalarna år 2008. Bilder på fullsatta kyrkorum och människor kring kondoleansböcker och ljusglober är bilder som många av oss säkert minns. Det var med utgångspunkt ur detta som mitt intresse för just

---

¹ Hasse Boström, ”Gudstjänstbesökarna hälften så många på 20 år”, DAGEN, 28 Maj 2010, hämtad 2012-11-07 från <http://www.dagen.se/nyheter/gudstjanstbesokarna-halften-sa-manga-pa-20-ar/>

² Agneta Lagercrantz, ”Kyrkans nya roll”, Svenska Dagbladet, 20 December 2009, hämtad 2012-11-07 från www.svd.se/nyheter/inrikes/kyrkans-nya-roll_3969641.svd,

³ Lagercrantz, 2009

Svenska kyrkans roll vid kriser och katastrofer uppkom. Jag var intresserad av att studera hur Svenska kyrkans arbete egentligen har fungerat och fungerar när katastrofen är ett faktum. Jag ville också titta på hur den konkret har sett ut under några specifika händelser som drabbat Sverige i modern tid. Svenska kyrkan skiljdes från staten år 2000 och jag vill därför också undersöka om Svenska kyrkans krishantering har förändrats sedan kyrkan inte längre förväntades vara en del av stadsapparaten, på det sätt hon tidigare var.

1:2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur Svenska kyrkan har agerat vid stora nationella kriser från år 1988 till år 2004. Jag har valt att undersöka dessa insatser var för sig, för att sedan göra en jämförelse av hur Svenska kyrkans krishantering på församlingsnivå (i tre fall) och under mottagandet på en flygplats (i ett fall), har sett ut. Jag har valt att studera om och i så fall på vilket sätt detta har förändrats sedan Svenska kyrkan skiljdes från svenska staten år 2000. Jag vill i min uppsats försöka ge svar på följande frågeställningar:

1. Hur har insatsen från Svenska kyrkans sida sett ut under de händelser jag har valt att studera? Jag har studerat insatsen på församlingsnivå i tre fall, medan jag i ett fall har studerat insatsen i samband med mottagandet av omkomna efter tsunamikatastrofen, år 2004. Detta skedde på en flygplats. Jag kommer i min studie att studera Måbödalsolyckan i Norge år 1988, Estoniakatastrofen år 1994, Diskoteksbranden år 1998 samt Tsunamikatastrofen år 2004.
2. Jag vill vidare undersöka om Svenska kyrkans krishantering har förändrats sedan Svenska kyrkan skiljdes från staten år 2000?

1:3 Forskningsbakgrund

Det har gjorts en del tidigare studier inom ämnet som jag väljer att redovisa, dock skall sägas att jag inte har funnit någon enskild bok eller avhandling som enbart belyst svenska kyrkans insats vid kriser och katastrofer, som jag kan redogöra för. Dock beskrivs ofta svenska kyrkans roll i samband med mer övergripande rapporter och då ofta samtidigt som andra myndigheters roll beskrivs. Jag väljer här att redogöra för några av dessa studier som gjorts i ämnet. *Krishantering på Göteborgska* är en studie om hur man hanterade Göteborgsbranden från Göteborgs stads sida. Det är försvarshögskolan som ligger bakom rapporten och författarna till denna studie är Ahn-Za

Hagström och Bengt Sundelius. I rapporten finns kapitel som belyser Svenska kyrkans insats samt den kritik som senare riktades mot insatsen från bland annat Svenska kyrkan. Svenska kyrkans centralstyrelse har låtit göra en studie som fått namnet *Svenska kyrkan och Estoniakatastrofen, redovisning av externt och internt utvärderingsarbete*. Den forskare som är knuten till denna rapport är Per Pettersson. *Två undersökningar av Estonia och religionen* är publicerad av Lunds universitet 1995 och har Svenska kyrkan som arkivbildare. Vidare hänvisar jag till de artiklar som redovisas i nedanstående kapitel. Dessa vill belysa Svenska kyrkans roll i dagens samhälle och varför kyrkans insats blir viktig vid specifika situationer.

1:4 Teorier och förklaringsmodeller kring Svenska kyrkans roll i dagens samhälle

Det finns forskare, exempelvis inom religionssociologin, som har teorier kring varför Svenska kyrkans roll i det svenska samhället idag kan anses vara ganska vag samtidigt som dess roll blir viktig vid exempelvis större olyckor och katastrofer. Till att börja med ställdes, som tidigare nämnts dessa frågor, i en artikel i Svenska dagbladet, i december 2009⁴. Artikelförfattaren menade att man vid denna tidpunkt närmade sig tioårsdagen för separationen mellan Svenska kyrkan och svenska staten. I den aktuella artikeln väljer man bland annat att intervjua religionssociologen Martha Middlemiss Lé Mon. Middlemiss Lé Mon menar att det faktum att folk inte längre i samma utsträckning som förut väljer att exempelvis döpa sina barn, egentligen inte har så mycket med själva kyrkan som sådan att göra. Istället menar hon att detta är den tendens vi även kan se i samhället i stort. Hon använder begreppet *livslånga åtaganden* som ett begrepp för något som hon menar att människor idag inte gärna binder upp sig till. Det gäller alltså inte bara i kyrkan utan det gäller även föreningslivet och inom många olika frivilligorganisationer. Hon säger sig se två tydliga tendenser. Dels menar hon att människor idag förhåller sig annorlunda till sin religiositet än vad som tidigare var fallet. Hon nämner pilgrimsvandringar som ett konkret exempel på att många människor idag har ett behov av att söka alternativa vägar, när det kommer till utövandet av sin religiositet än vad som tidigare kanske var fallet. Martha Middlemiss Lé Mon menar också att många människor idag är skeptiska till kravet på medlemskap som ju också kan betraktas som ett livslångt åtagande. Intressant nog menar Middlemiss Lé Mon att hennes studier trots allt pekar på att människor i Sverige, vill att Svenska kyrkan skall finnas kvar. Hon menar att många människor trots allt vill att Svenska kyrkan skall finnas kvar som en röst för de svagaste, att ha någonstans att gifta sig och någonstans att kunna gå till vid katastrofer.

---

⁴ Lagercrantz, 2009

Ett annat perspektiv framkommer i *Svensk kyrkotidning*, året efter Estoniakatastrofen, det vill säga 1995⁵. Man valde då att göra ett temanummer gällande förhållandet mellan kyrkan/religionen och Estoniakatastrofen. I detta temanummer medverkade religionssociologen Per Pettersson med en artikel där han i huvudsak diskuterade mediernas roll och förmåga, när det gällde att framhålla Svenska kyrkans roll i samband med både den akuta krisinsatsen men också efterspelet kring Estoniakatastrofen. Pettersson menar att medias roll i detta fall fick en annorlunda ställning. Man granskade inte som han ser det, Svenska kyrkans, insats med kritiska ögon. Media framställde istället Svenska kyrkans och flera andra trossamfunds roll som helt självklara i sammanhanget. Han menar att kritiken mot kyrkan skulle komma långt senare och då skulle den i huvudsak komma att gälla Svenska kyrkans myndighetsutövande roll gällande besluten om huruvida fartyget skulle bärgas eller inte. Dock är det extra intressant att i sammanhanget studera det sätt genom vilket Pettersson söker redogöra för anledningen till att kyrkans roll blir viktig för människor vid en krissituation, när dess roll i allmänhet är mer undanskymd. Pettersson menar att det vanligen är så att privatreligiositet och Svenska kyrkan fungerar sida vid sida men på ganska olika sätt. Vid extraordinära händelser menar Pettersson att de *sammanlänkade strukturer* som trots allt finns mellan dessa, det vill säga mellan privatreligiositet och kyrkan, tydliggörs. Svenska kyrkan tillhandahåller i dessa situationer tolkningsmönster innefattande exempelvis symbolhandlingar och riter men också sånger, ord och resonemang där igenkänningsmönstret är stort och viktigt. Dessa tolkningsmönster menar Pettersson, är viktiga för den privatreligiösa och gör därmed kyrkan i dess roll som bärare av tolkningsmönster viktig. Estoniakatastrofens omfattning gjorde att det normalt privatreligiösa blev mer offentligt eftersom ett helt land och ett helt folk sörjde. Det som skedde var att de dolda tolkningsmönstren aktiverades, inte bara hos den enskilda individen, utan också på ett kollektivt plan. Därför var kyrkan, i dess roll som just tolkningsbärare, mycket viktig för många människor vid denna händelse. Om man således skall sammanfatta dessa teorier kan man göra detta genom följande uppställning:

- Svensken har idag ett annorlunda sätt att betrakta sin religiositet, man vill finna nya vägar i utövandet av sin religiositet och livlänga åtaganden är något man ogärna binder upp sig till idag. Trots detta tycks en vedertagen uppfattning vara att Svenska kyrkan är viktig, till exempel då det kommer till att ha någonstans att gå till vid katastrofer.
- Svenska kyrkans roll när det kommer till kriser och katastrofer är handlar också om behovet

---

⁵ Per Pettersson, "Svenska kyrkans folkreligiösa funktion", *Svensk kyrkotidning*, nr 43 1995, Tillgänglig i Svensk kyrkotidnings årsindex för år 1995 på sid 484-485.

av att få utlopp för dolda tolkningsmönster. Människor bär inom sig dolda tolkningsmönster som aktualiseras vid extraordinära situationer. Svenska kyrkan kan vid dessa händelser bidra med riter och traditioner som gör att människor känner igen sig. Detta blir viktigt vid katastrofsituationer.

1:5 Metod och material

Som metodunderlag till min uppsats har jag använt *Handbok i kvalitativa metoder* av Göran Ahrne och Peter Svensson. Författarna menar att då man gör en kvalitativ studie kan utgå från att man vill beskriva hur samhället är beskaffat. Detta kan man göra för att beskriva samhällsliga händelser, processer och relationer. Framförallt är det en process som jag vill studera, en process som handlar om att studera hur en viss företeelse har förändrats under en viss period.

Jag har valt att arbeta med viss litteratur i bokform men i huvudsak valt artiklar från olika medier som grund för studien. Anledningen till att jag har valt att arbeta med tidningsartiklar har varit att denna typ av medier ofta har gjort så kallade uppföljande intervjuer, exempelvis tio år efter en större händelse. Genom dessa ges en bild av olika erfarenheter som man fått av det inträffade, på lång sikt och ofta då de inblandade och berörda, fått några års perspektiv på händelsen. Vad gäller de böcker och den litteratur som jag har valt, belyser dessa främst erfarenheter från de människor, som på olika sätt varit inblandade i valda katastrofsituationer. Detta är en del av den processinriktade metod jag valt att arbeta utifrån. Jag har i min studie inte använt mig av intervjuer i vanlig mening. Valet att utföra intervjuer har fallit på att de aktuella frågorna som uppsatsen vill belysa, fortfarande betraktas som något mycket jobbigt att tala om för de inblandade. Jag ville inte göra telefonintervjuer i ämnet, då jag fann att ämnet krävde ett personligt samtal med tanke på ämnets karaktär. Rent geografiskt ligger också de platser där de berörda församlingarna ligger på platser som skulle kräva restid på minst en dag. Detta ansåg jag inte rymdes i tidsplanen för uppsatsens genomförande. Undantaget var Göteborg som rent geografiskt skulle vara lämpligt att besöka för en intervju. Jag gjorde därför försök att kontakta den skolpräst som enligt uppgift var inblandad i hanteringen av brandkatastrofen år 1998. Detta gav tyvärr inget resultat. Dock skall nämnas att jag i det avsnitt som vill belysa synen på beredskap i Svenska kyrkan då och nu, hade ett samtal med Herman Westrup. Westrup har bland annat arbetat som beredskapsansvarig i Svenska kyrkan och har lång erfarenhet av krisberedskap. Vidare skall nämnas att jag i samma kapitel har valt att använda mig av material som tillhör Westrup, exempelvis beredskapsplaner som han personligen utformat. Jag har gjort ett urval av de händelser som studerats utifrån följande tankar. Man tillskriver ofta Måbödalsolyckan som själva startpunkten för den förändrade synen på krisberedskap

som jag vidare förklarar i uppsatsen. Måbödalsolyckan blev också en olycka där Svenska kyrkans förmåga att hantera en större katastrof blev tydlig och där diskussionen om olika ansvarsområden vid en krissituation blev verklighet. Jag valde vidare att studera Estoniakatastrofen. Estoniakatastrofen var den värsta katastrofen, sett till antalet omkomna, som drabbat Sverige, då den inträffade. Därför vore det närmast märkligt att inte belysa och studera denna händelse. Nästa händelse som jag har studerat är den så kallade Backabranden i Göteborg år 1998. En händelse som med svenska mått var mycket allvarlig, sett till antalet omkomna. Det var också intressant att studera hur församlingens roll blev i en situation då majoriteten av de drabbade inte var kyrkotillhöriga. Som sista händelse ville jag studera tsunamikatastrofen, i Sydostasien år 2004. Anledningen till detta var dels att denna händelse, liksom Estoniakatastrofen, var en av de värsta som drabbat Sverige i modern tid. Händelsen ägde rum år 2004, det vill säga efter det att svenska kyrkan skiljdes från svenska staten år 2000. Det är helt avgörande för studien att studera händelser som både inträffade före och efter det att Svenska kyrkan och svenska staten skiljdes åt. Jag har valt att studera fyra olyckor varav tre stycken ägt rum på 1900-talet och enbart en händelse har ägt rum på 2000-talet. Detta urval har skett eftersom det helt enkelt inte skett någon olycka eller katastrof som kan användas i denna studie, varken före eller efter tsunamikatastrofen år 2004 som kan jämföras med de som belysts under 1990-talet. Både mordet på Sveriges statsminister Olof Palme år 1986 och mordet på utrikesminister Anna Lindh år 2003 är exempel på händelser som naturligtvis också kan beskrivas som nationella katastrofer. Dock är antalet människor som direkt berördes i form av en förlorad familjemedlem inte fler än vid vanliga dödsfall. På samma sätt menar jag att fallet var med den mördade flickan i Dalarna år 2008. Sverige berördes djupt, men de sörjande, de som mist sitt barn på ett fasansfullt sätt, var flickans familj och anhöriga. Jag vill studera fall där antalet direkt drabbade människor var många och då det ställdes extraordinära krav på både samhälle och därigenom också på Svenska kyrkan.

1:5:1 Förteckning över använt material i studien av händelserna

Måbödals olyckan	Estonia katastrofen	Göteborgs branden	Tsunami katastrofen
Som en bro över mörka vatten Annika Hagström, Stig Jonsson 1997	En granskning av Estoniakatastrofen och dess följder, Kommunikationsdepartementet, 1998	Krisberedskap på Göteborgska utgiven av Försvarshögskolan, 2001-2003. Författare: Ahn-Za och Bengt Sundelius.	Rapport från Ärna. Rapport från Uppsala stift mottagandet på Ärna flygplats
Värmlands, folkblad 2009 Bevara och utveckla POSOM-grupperna. Lars Österdahl.	Minnesanteckningar lånat av Sune Hellberg, tidigare kyrkovaktmästare i Fellingsbro församling.	Artikel från Svenska dagbladet i samband med 10-årsdagen av branden 2008.	Sydsvenska dagbladet, 2005. Artikel om ritualen på Ärna av journalisten Björn Sjö.
Tidningen Dagen 2008. Katastrofen som öppnade kyrkan.	Estoniasamlingen.. Regeringens kunskapsbank om olyckan		Ekot, Sveriges radio, 2005
	Eget material. Lise Åkessons sammanfattning av stöttegruppens arbete i Fellingsbro 1994.		
	Katarina Bjärvall, odaterad artikel.		
	Odaterad artikel i lokalpressen, Christina Eriksson		

Jag är väl medveten om att mitt material kring de studerade händelserna ser en aning olika ut. Detta har i stort handlat om att det inte har gått att finna ett kontinuerligt, uppföljande och återkommande material som har gått att studera kontinuerligt efter varje händelse. Min tanke var till en början att använda mig av likartat material till alla de studerade händelserna, något som dock inte visade sig fungera. Jag har till största delen valt att använda mig av artiklar och rapporter i min studie. Detta kan få till följd att en viss grad av vinkling i de olika artiklarna skulle kunna förekomma. Mitt resonemang för att trots allt använda dessa är att merparten av det använda materialet kommer från sådana typer av publikationer som jag menar har ett rykte om sig att vara trovärdiga.

2. Bakgrund

2:1 Olyckorna

Jag väljer här att i korthet redogöra för bakgrundsinformation kring de katastrofsituationer och olyckor som jag har valt att studera i uppsatsen.

Måbödalsolyckan har blivit benämningen för den olycka som den 15 augusti år 1988 drabbade en grupp skolbarn från Kista, Stockholms kommun. En buss med skolbarn från Kista var på väg till Shetlandsöarna. I en vägtunnel i Måbödalen i Norge slutade bromsarna att fungera. Detta ledde till att bussen i hög fart kolliderade med en bergvägg. Sammanlagt omkom 16 personer, 12 av dessa var sjätteklassare från Kista⁶. Jag kommer i denna uppsats att fokusera på Kista församlings insats i samband med händelsen.

Estoniakatastrofen var när den inträffade, den allvarligaste fartygsolyckan som drabbat Sverige i fredstid. Färjan förläste i hårt väder, natten till den 28 september år 1994, på sin resa mellan Tallinn i Estland och Stockholm. Ett konstruktionsfel gjorde att färjans bogvisir öppnades och slets av. Färjan tog mycket fort in stora mängder vatten och sjönk. När färjan lämnade terminalen i Tallinn på kvällen den 27 september fanns det totalt 803 passagerare och 186 besättningsmän ombord. Av dessa räddades totalt 137 personer⁷. Av de omkomna var 551 svenska medborgare⁸. Jag kommer i denna uppsats att fokusera på katastrofinsatsen i Fellingsbro församling i Lindesbergs kommun. Lindesbergs kommun var en av de kommuner i Sverige som drabbades allra hårdast av katastrofen med sammanlagt 33 omkomna⁹. Från kommundelen Fellingsbro omkom nio kommunanställda kvinnor. Många av dessa kvinnor hade både familj och barn¹⁰.

Göteborgsbranden eller Backabranden har blivit synonymt med den brand som bröt ut på Backaplan i Göteborg, natten till den 30 oktober år 1998. 375 ungdomar befann sig i lokalen som var anpassad och godkänd för 150 personer. En grupp ungdomar tilläts inte att komma in på festen, efter en dispyt om entréavgiften. Därför valde dessa ungdomar att som hämnd tända eld på material, som mot alla föreskrifter förvarades vid nödutgången och som därmed blockerade denna. Detta ledde till att det enbart fanns en tillgänglig väg ut ur lokalen. Brandförloppet har beskrivits som mycket hastigt och stor trängsel uppstod. Den panik som uppstod ledde till att många försökte tränga sig ut

⁶ AnnaCarin Falk, "Jag vet precis hur de mår", *Aftonbladet*, 21 mars 2004, hämtad 2012-11-07 från <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article10442442.ab>

⁷ Styrelsen för psykologiskt försvar, Estoniasamlingen, "Ingen ville tro att detta kunde hända" Hämtad 2012 -11-07 från: <http://www.estoniasamlingen.se/content.aspx>

⁸ Styrelsen för psykologiskt försvar, Estoniasamlingen, "Förlisningen" Hämtad 2012 -11-07 från: <http://www.estoniasamlingen.se/content.aspx?idx=0&ex=n>

⁹ M/S Estonias förlisning i Östersjön den 28 september 1994, Socialstyr., Stockholm, 1997, sid 7

¹⁰ Sören Lövenhaft, "Fellingsbro kan inte glömma sveket", *Dagens nyheter*, 27 oktober 2004, hämtad 2012-11-07 från: <http://www.dn.se/diverse/diverse---hem/fellingsbro-kan-inte-glomma-sveket>

samtidigt, vilket i sin tur ledde till att många trampades ner av andra. Några av dem som inte kom ut genom dörren hoppade ut genom fönstren, belägna flera våningar upp i huset där de befann sig. 63 ungdomar miste livet medan 200 skadades i diskoteksbranden. Större delen av de omkomna var ungdomar med invandrarbakgrund¹¹. Jag kommer i min uppsats att studera Hammarkullens församling.

Flodvågskatastrofen drabbade flera länder kring Indiska oceanen, till följd av ett jordskalv annandag jul, det vill säga den 26 december 2004. Jordskalvet uppmättes till 9,3 på Richterskalan. De länder som drabbades värst av tsunamikatastrofen var Indonesien, Sri Lanka, Thailand och Indien. Hur många som omkom i denna naturkatastrof är omdiskuterat men det spekuleras i så många som 230000 människor. Eftersom många turister befann sig i området menar man att människor från upp till 55 olika nationer förolyckades. Sverige var det land utanför Asien som drabbades hårdast av händelsen sett till antalet omkomna, då 543 svenskar omkom¹². Jag har i denna uppsats valt att studera Svenska kyrkans insats på Ärna flygplats utanför Uppsala.

2:2 Från krigshot till bredare perspektiv

En kronologisk framställning av hur kyrklig krisberedskap har sett ut i Sverige historiskt sett, kan till viss del beskrivas genom en relativt snäv redogörelse. Detta då krisberedskap fram till början eller mitten av 1990-talet i stort sett var helt inriktad på en situation som skulle kunna uppstå om Sverige hamnade i en krigssituation. Om detta står att läsa i den reviderade upplagan av *Handbok i kyrklig beredskap* som utkom år 2007¹³. Denna handlingsplan har fått en annorlunda benämning och heter numera *Handbok i krisberedskap*. I introduktionen till denna handlingsplan står det att man funnit det relevant att omarbete den äldre handboken eftersom man menar att det nu finns en ny och förändrad syn på just kyrklig beredskap och framförallt en ny och förändrad syn på hotbilden mot Sverige. Man skriver följande i introduktionskapitlet i beredskapsplanen:

”Tidigare har samhällets planering och beredskap för svåra händelser till stor del organiserats utifrån hotet om krig och krigsfara (höjd beredskap). Som det allvarligaste hotet behåller kriget sin särställning, men hot- och riskbilden har ändrats de senaste åren. Ett militärt angrepp riktat mot Sverige, anses idag och för överskådlig tid framåt inte sannolikt. Istället har andra hot och risker visat sig vara mer påtagliga, exempelvis pandemier, angrepp mot människor och samhällsfunktioner från extremistiska organisationer och enskilda, stora olyckor, haverier och naturkatastrofer.”¹⁴

¹¹ P3 dokumentär, ”Diskoteksbranden i Göteborg”, Sveriges radio, 31 oktober 2008, tillgänglig på <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2519&artikel=1011058>

¹² Arne Järtelius, *Flodvågskatastrofen*, hämtad 2012-11-07 från: <http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/lang/flodv%C3%A5gskatastrofen>

¹³ Svenska kyrkans handbok i krisberedskap, Svenska kyrkan, Uppsala, 2007

¹⁴ Svenska kyrkans handbok i krisberedskap, Svenska kyrkan, Uppsala, 2007, sid 6

Fokus har alltså flyttats från i huvudsak situationer av krig till andra mer sannolika händelser. Det är relevant att studera hur ansvarsfördelning har sett ut kring den kyrkliga beredskapen och detta görs lättast genom en kort historisk överblick. Den 1 juli år 1993 övergick ansvaret för den kyrkliga beredskapen från överstyrelsen för civil beredskap till Svenska kyrkans centralstyrelse. Centralstyrelsens ansvar var det samma som för vilken annan funktionsansvarig myndighet som helst¹⁵. Den 1 januari år 2000 återgick dock ansvaret för samordning och ledning av trossamfundens beredskap från Svenska kyrkans centralstyrelse till överstyrelsen för civil beredskap (ÖCB). För Svenska kyrkans interna ledning av beredskapen ansvarade den nya kyrkostyrelsen. Det kom att skapas ett partsammansatt samarbetsorgan som skulle bistå ÖCB och som benämndes *Trossamfundens beredskapstråd*. ÖCBs arbete med trossamfundens beredskap kom att samordnas med Svenska kyrkan och dess kyrkokansli. Man skriver att stiftstyrelsen är ansvarig för beredskapen inom respektive stift. På lokal kyrklig nivå har kyrkoherden ett motsvarande ansvar. Detta ansvar innebär att kyrkan och trossamfundet, vid händelse av krig eller liknande, skall fortsätta att upprätthålla den verksamhet som normalt bedrivs men i annan omfattning och under ändrade förutsättningar¹⁶.

2:3 Krisövningar i Svenska kyrkans församlingar

Vilket har omtalats i tidigare kapitel, fick man alltså i slutet av 1980-talet en ny syn på beredskap i det svenska samhället och därigenom också inom Svenska kyrkan. Man omdefinierade hotbilden mot samhället och omarbetade krisberedskapen. Synen på potentiella hot mot samhället kom att inkludera mer än enbart hotet från främmande krigsmakt. Herman Westrup har varit beredskapsansvarig i Lunds stift i tio år och nationell övningsledare i Svenska kyrkan i fyra år¹⁷. Han har därmed stor erfarenhet av kyrklig beredskap och av kyrkliga beredskapsövningar. Westrup berättar att han anser att det fanns några viktiga orsaker till varför man under det sena 1980-talet och i början av 1990-talet valde att se över innebörden av kyrklig beredskap. Dels var det ett antal större olyckor, däribland den redan nämnda olyckan i Norge. Utöver detta var det stora saker som hände ute i världen vid denna tid. Sovjetunionens fall innebar att ett stort potentiellt hot inte längre existerade, och man kunde därför nu fokusera på i huvudsak andra frågor. Herman Westrup berättar vidare om sina erfarenheter av de övningar i krisberedskap som han var ansvarig för och som organiserades i Svenska kyrkan från slutet av 1980-talet och framåt. Övningar som genomfördes för

---

¹⁵ Svenska kyrkan, Handbok i kyrklig beredskap, Svenska kyrkan, Uppsala, 1996, sid 5

¹⁶ Handbok i kyrklig beredskap., [Ny utg.], Överstyr. för civil beredskap (ÖCB), Stockholm, 2000, sid 5

¹⁷ Kristianstadsbladet, 24 november 2008, hämtad 2012-11-09 från:
<http://www.kristianstadsbladet.se/familj/article1009249/Herman-Westrup-80-arigr.html>

att stärka beredskapen inför en större katastrof eller olycka som skulle kunna drabba Sverige och den egna församlingen. Westrup berättar att de allra flesta församlingar i Svenska kyrkan var positivt inställda till att delta i de övningar som man arrangerade. Dessa övningar genomfördes ofta tillsammans med andra samhällsfunktioner som exempelvis militärer och räddningstjänst. Westrup ger exempel på några av de arbetsmodeller som han arbetade utifrån när det gällde beredskapsövningar. Han berättar mer konkret om hur man skickade ut kuvert med exempel på olika typer av fingerade olyckor som kunde tänkas inträffa regionalt, lokalt och nationellt. Man hade konstruerat ett olycksscenario där man i detalj beskrev vad som inträffat och omständigheterna kring denna händelse. Sedan förväntades det att församlingen skulle ta fram en egen detaljplan på hur man från församlingens sida skulle ha hanterat situationen, om något liknande inträffade i verkliga livet. De ansvariga i församlingen skulle sedan sända tillbaka församlingens egen utformade krisplan och på så sätt ge uttryck för om församlingen var redo i händelse av större katastrof eller olycka¹⁸. Westrup förser mig med en så kallad kyrkokommunal beredskapsplan som han var med och utformade under sina år som beredskapsansvarig. I inledningen till denna kyrkokommunala beredskapsplan anges följande definition av vad uppdraget och syftet med att församlingarna och Svenska kyrkan generellt sett engagerar sig i beredskapsarbetet, kan sammanfattas som.

*”Kyrkan är Kristi kropp, ett synligt tecken på Guds närvaro. Därför har kyrkan i uppdraget att i sitt väsen och varande gestalta Guds omsorg och omvårdnad om skapelsen. Detta gäller inte minst när människors existens, identitet, värdighet, trygghet eller tro och ideologiska värden hotas.”*¹⁹

Vidare föreslås i Westrups material följande punkter för församlingens uppföljande arbete kring en större händelse:

- Prioritering av ordinarie verksamhet. Täcka insatspersonals förrättningsåtaganden.
- Öppna och iordningställa kyrka och församlingshem.
- Stöd och själavård för allmänheten.
- Arrangera och förbereda gudstjänster och minnesstunder med anledning av det inträffade.
- Förbereda och erbjuda en helande miljö för samling, eventuellt kriscentra och långsiktigt omhändertagande.
- Förbered enkel utspisning och möjlighet till förläggning.
- I förekommande fall förbereda begravning²⁰

¹⁸ Herman Westrup, samtal den 28 mars 2012, kontakta uppsatsförfattaren för tillgång till ljudmaterial.

¹⁹ Material tillhörande Herman Westrup, kontakta uppsatsförfattaren för tillgång till material.

²⁰ Material tillhörande Herman Westrup, kontakta uppsatsförfattaren för tillgång till material.

2:4 Historisk återblick

Sverige har varit förskonat från krig under en lång tid. Den kyrkliga beredskapen har dock historiskt sett haft fokus på situationer som skulle kunna uppstå i händelse av just krig. Det är därför lämpligt att studera detta, det vill säga en situation där hotet från främmande krigsmakt var påtagligt och reellt. Jag menar nämligen att det är viktigt att ge exempel på hur Svenska kyrkan agerade på plats ute i ett Europa som stod mitt i ett brinnande krig, även om det inte skedde i Sverige. Svenska kyrkan i utlandet är en stor och viktig del av Svenska kyrkan och får därför här ge en bild av hur engagemanget sett ut historiskt. Jag har därför valt att i detta kapitel av uppsatsen studera Svenska kyrkans roll under andra världskriget. Jag fann det relevant att ge en kort överblick av hur Svenska kyrkan arbetade på plats ute i ett krigshärjat Europa. Som exempel på Svenska kyrkans engagemang i tider av krig valde jag att studera Victoriaförsamlingen i Berlin. Detta är en församling grundad år 1903 och är fortfarande verksam. Församlingens fick år 1929 en kyrkoherde vid namn Birger Forell. Detta var vid tiden den stora depressionen i Tyskland och Forell ägnade till en början mycket tid åt att hjälpa arbetslösa landsmän. Hans arbete skulle snart komma att utökas till att även innefatta hjälp för människor på flykt undan rasmötsättningar och hjälp till människor med avvikande politiska åsikter. Hjälparbetet kom till exempel att innefatta att man på kyrkans vind inredde rum där förföljda människor kunde vila ut. I kyrkans väggar förvarades också hemliga och förbjudna dokument. Kyrkan kom att samarbeta med den del av tyska kyrkan som stod i opposition mot Hitlerregimen, den så kallade Bekännelsekyrkan. Efter att 1942 ha varit bortrest från Tyskland några dagar, fick Forell dock veta att han blivit avsatt som kyrkoherde i församlingen. Detta eftersom att den tyska statsmakten alltmer börjat betrakta hans verksamhet med stort missnöje och därigenom som ett hot. Birger Forells efterträdare blev Erik Perwe, som utsågs eftersom man trodde att han var mycket mer lättpåverkad än företrädaren. Det skulle dock visa sig att detta antagande inte alls stämde eftersom Perwe kom att ta över där Forell slutat och även Perwe kom att arbeta aktivt för att hjälpa flyktingar och förföljda människor. Det har på senare tid även spekulerats i att Perwe förberedde en masseevakuering av människor till Sverige. Dock omkom Perwe tragiskt då hans flygplan sköts ner år 1944. Efter Perwes död kom Erik Myrgren som kyrkoherde till Victoriaförsamlingen som av en slump. Han berättade långt senare att han aldrig hade förstånd nog att bli rädd, trots att det skulle visa sig att hans nya arbetsplats var full av gömda människor. Även Myrgren tog vid där hans företrädare hade slutat och både Myrgren och Perwe tilldelades senare utmärkelsen *Rättfärdighet bland folken*. Det var en utmärkelse som gavs till den, som med fara för sitt eget liv och utan egen vinning bidrog till att rädda människor undan förintelsen. Även under kalla krigets dagar hade Svenska kyrkan i Berlin en viktig roll som humanitär välgörare. Det berättas att man hjälpte människor att fly från öst till väst, att man distribuerade falska pass och att

man smugglade in både mat och mediciner, till Östberlin. Dåvarande kyrkoherden i församlingen Heribert Jansson sägs ibland till och med ha åkt till Östberlin för att hålla gudstjänst och sedan komma tillbaka till Västberlin med bakluckan full av insmugglade människor²¹. Jag vill här tillägga att jag är väl medveten om att denna insats belyser några enskilda personers engagemang i hög grad och inte i så stor grad den kyrkliga organisationen som sådan. Dock finner jag det ändå relevant att försöka ge en bild av kyrkligt engagemang i svåra och krävande situationer, i händelse av exempelvis krig.

3. Måbödalsolyckan i Norge 1988

3:1 Katastrofberedskapen i Kista 1988

Olyckan i Norge 1988 och arbetet kring denna kom att bli startskottet för någonting nytt och kanske framförallt för ett nytt sätt att tänka kring krisberedskap inom Svenska kyrkan. Detta ”nya” kom till stor del att handla om framväxandet och bildandet av det samarbete mellan olika samhällsinstanser, som senare skulle komma att kallas för POSOM-grupper. I Värmlands folkblad den 8 september år 2009 skriver den före detta byråchefen vid räddningsverket Lars Österdahl, en debattartikel där han beskriver vad POSOM är och hur det växte fram²². Han beskriver också hur det gick till när konceptet med POSOM nådde Sverige. Österdahl skriver att POSOM redan var en väl vedertagen modell i de övriga nordiska länderna innan konceptet nådde Sverige. Man bedrev från Sveriges sida visserligen relativt tidigt ett visst samarbete i frågorna, till exempel med Norge, detta skedde redan i början av 1980-talet. Österdahl skriver i sin debattartikel att det var just med erfarenheterna av hur de anhöriga togs emot i Norge i samband med Möbödalsolyckan som man verkligen förstod värdet av ett samarbete likt POSOM. Österdahl beskriver att man till exempel i Värmland bedrev de första kurserna i krishantering först på hösten år 1988. Däremot arrangerades den första kursen i POSOM i Skövde, januari år 1992. Om man ska studera hur det såg ut i Kista församling vid denna tid så blir det tydligt att avsaknaden av ovanstående organisation gjorde arbetet betydligt svårare. I Kista blev man nämligen fullständigt överraskad av det som inträffade. Förberedelsen för en olycka av denna storlek skall i denna studie nämligen visa sig vara var i det närmaste obefintlig och krisinsatsen skulle, skall det också visa sig, komma att handla om ett fåtal personers vilja, att göra situationen för de drabbades anhöriga, något mer dräglig.

---

²¹ Svenska kyrkan, ”Svenska Viktoriaförsamlingens historia” hämtad 2012-11-07 från:
<https://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=670516>

²² Lars Österdahl, ”Bevara och utveckla POSOM-grupperna”, Värmlands folkblad, 8 september 2009, hämtad från:
<http://www.vf.se/node/47633>

3:2 Hur agerade Svenska kyrkan i Kista i det akuta skedet av olyckan?

I boken *En bro över mörka vatten*²³ berättar dåvarande kyrkoherden i Kista församling, Stig Jonsson, om hur han upplevde de första dygnet, då hans församling lamslogs av sorg. Jonsson beskriver hur han på natten efter olyckan väcktes av telefonen och att uppringaren visade sig vara en journalist, som undrade om Jonsson hade någon kommentar till den olycka som just inträffat i Norge. Jonsson förstod till en början inte alls vad journalisten talade om. Detta samtal kom dock att bli början på ett mycket svårt och krävande arbete både för Jonsson och för många andra²⁴. Som tidigare nämnts fanns det nämligen ingen organiserad krisberedskap varken inom församlingen eller från kommunens sida. Detta innebar att någon var tvungen att agera, och att samordna insatsen. Svenska kyrkan i Kista och dess företrädare fick från första stund alltså ett ytterst tungt uppdrag. Detta uppdrag handlade om att polismyndigheten ville ha kyrkans hjälp att underrätta de drabbade familjerna på orten, som likt Jonsson själv inte fått veta vad som hänt förrän de blivit uppringda på natten²⁵. Jonsson menar vidare att det var han själv och diakonen i församlingen som fick ansvara för att sammankalla diakoner, läkare, kuratorer med flera, allt för att dessa skulle finnas till hands för de sörjande, som sökte sig till Svenska kyrkan i Kista. Kyrkan och de frivilliga, som man hade lyckats engagera, försåg de anhöriga med mat och förnödenheter²⁶. Man resonerade som så att dessa anhöriga var tvungna att ha någonstans att vara, någonstans att få uttrycka sin sorg och sin vrede över det som drabbat dem. Man lyckades knyta samman och organisera arbetet genom att se till att det i Kista kyrka, dagarna efter olyckan, fanns representanter från sociala serviceenheten, skolan och distriktsvården²⁷. Denna organisation kom att fungera mycket bra. Man fann mycket snart att det också fanns ett behov hos de anhöriga att besöka den plats i Norge där deras anhöriga skadats eller förolyckats. Man bestämde därför fort att en sådan resa skulle bli av snarast. Man hade från Svenska kyrkans sida hoppats på ett stort stöd och framförallt ytterligare resurser, när man skulle genomföra denna resa, från andra berörda myndigheter. Dock uteblev dessa extra resurser, efter en rad missförstånd. Dessa missförstånd kom att leda till att man inför resan stod med mindre resurser än man räknat med. Det skulle till exempel visa sig att det kristeam som utlovats och som skulle bistå under resan inte bildades och att det vid resan inte ens fanns ordentliga listor på vilka anhöriga som var med, detta försvårade organisationen ytterligare²⁸. På

²³ Jonsson, Stig & Hagström, Annika, *En bro över mörka vatten: om människorna bakom rubrikerna*, 5., omarb. uppl., Cordia, Stockholm, 1997

²⁴ Hagström & Jonsson, sid 17

²⁵ Vendela Fredriksson "Katastrofen som öppnade kyrkan", Dagen, 15 Augusti 2008. hämtad 2012-11-07 från:

<http://ret-web05.int.retriever.no.ludwig.lub.lu.se/services/archive.html?method=displayDocument&documentId=0508142008081578BF71591C46679F0D59C19F422DAEC2&serviceId=2>

²⁶ Hagström & Jonsson, sid 21

²⁷ Hagström & Jonsson, sid 22

²⁸ Hagström & Jonsson, sid 26

grund av detta kom de fyra från Kista, som trots allt var med på resan, det vill säga distriktsläkare, distriktssköterska, diakon och präst, att betraktas som länken mellan sjukhuset i Norge och svenska myndigheter och mellan de anhöriga som rest till Norge och deras familjer hemma i Sverige. Väl i Norge fungerade omhändertagandet av de drabbade mycket väl och insatsen sågs som mycket positiv av de som var med på resan. Mottagandet från läkare och övrig sjukvårdspersonal fungerade tillfredsställande och värdigt. Det uppstod dock en viss förvirring kring den svenska gruppens egentliga arbetsuppgifter och ansvarsområde under tiden i Norge. Dock valde man att organisera det så att kyrkoherden blev ledare för teamet, vilket kom att fungera väl. I boken *En bro över mörka vatten* menar författarna nämligen att då man väl delat upp arbetsuppgifterna tydligt mellan sig och när alla därmed visste vad som var var och ens uppgift, fungerade arbetet optimalt. Man upprätthöll en kontinuerlig kontakt med de anhöriga som var kvar hemma samtidigt som man också höll kontakt med försäkringsbolag, skolor, arbetsplatser och så vidare i Sverige²⁹. I en artikel i tidningen Dagen från 2008³⁰ menar Jonsson att han dock aldrig tyckt om det epitet som han fick efter olyckan, det vill säga att han blev ”Kistaprästen” med hela Sverige. Han menar att detta var mycket missvisande eftersom detta epitet till stor del fokuserar enbart på honom och han vill i artikeln poängtera att det var *många* människor utan vars insats ingenting hade fungerat i Kista eller i Norge då olyckan ägde rum. Han nämner i artikeln att det var tack vare samarbetet i församlingen och det faktum att alla slöt upp och samarbetade, som det trots allt kom att fungera så väl med krisarbetet som det till slut gjorde.

3:3 Det uppföljande krisarbetet och erfarenheterna av Måbödalsolyckan

Om det mer uppföljande arbetet kring och med de drabbade anhöriga, det vill säga det arbete som bestod av att fortsätta erbjuda en stödgemenskap för dessa människor, berättar Jonsson i *En bro över mörka vatten*. Han beskriver hur man redan under hemresan från resan till Norge diskuterade hur de anhöriga skulle kunna få ett eget rum i kyrkan och hur man i längden skulle kunna fortsätta att ge dessa människor stöd. Jonsson skriver att de anhöriga sedan kom att samlas i ”sitt” rum i kyrkan i Kista och att de där i lugn och ro exempelvis kunde planera kommande begravningar, med stöd och hjälp av varandra. Tillsammans med de anhöriga kunde prästen planera både griftetal och begravning, något som han upplevde som mycket positivt eftersom de anhöriga hade stöd och hjälp av varandra³¹. I arbetet med detta var det en av fäderna till de omkomna barnen som menade att de skulle skapa en gemensam plats i Kista som skulle fungera som en samlingsplats, trots att många av de omkomna och deras gravar skulle komma att placeras på olika platser och på olika kyrkogårdar.

---

²⁹ Hagström & Jonsson sid 26-27

³⁰ Fredriksson, 2008

³¹ Hagström & Jonsson, sid 31

Man skapade därför en plats som fick namnet Körbärsdalen (efter Astrid Lindgrens saga om bröderna Lejonhjärta) som hade detta förenande syfte³². Stig Jonsson berättade inför tjugotioårsdagen av olyckan att diakonen i församlingen fortfarande gör en storartad insats när det gäller att stödja de anhöriga i deras sorg. Han berättade också att Svenska kyrkan, tjugotio år efter olyckan, erbjuder mötesplatser för de drabbade familjerna. Jonsson hävdar att Svenska kyrkan de senaste årtiondena har kommit med som en del av i krisberedskapen på ett annat sätt än tidigare och menar också att Svenska kyrkan blivit bättre och bättre på att hantera krissituationer. Han väljer att ta ett exempel och nämner tragedin i Dalarna då Engla blev mördad år 2008. Han säger att man i det fallet tydligt kunde se hur viktig kyrkan blev och hur många människor som faktiskt sökte sig till kyrkorummet, trots att långt ifrån alla var kristna³³.

3:4 Sammanfattning av krisinsatsen i Kista församling, som stöd till frågeställningen

- Kyrkan fungerade som samordnande för olika myndigheter och utformade en modell för hur dessa kunde samarbeta i krissituationen.
- Man underrättade tillsammans med polisen de anhöriga om det inträffade.
- Man erbjöd en mötesplats för de drabbade där man försåg dessa med mat och förnödenheter.
- Man lyckades engagera ett stort antal frivilliga till dessa uppgifter. Man tog ett stort ansvar för de anhörigas välbefinnande.
- Svenska kyrkan tog det övergripande ansvaret för den resa som arrangerades till Norge och fungerade där som länk mellan de anhöriga i Norge och de svenska myndigheterna.
- 20 år efter olyckan erbjuds fortfarande stöd genom stödgrupper och genom diakonin i församlingen.

4. Estoniakatastrofen 1994

4:1 Katastrofberedskapen i Lindesberg/Fellingsbro 1994

Det skall först och främst klargöras att det i detta kapitel ibland talas om Lindesberg som är den kommun som Fellingsbro tillhör. När det exempelvis är den kommunala krisgruppen som omnämns är det alltså Lindesbergs kommun som omskrivs. Förberedelserna för en katastrof i Lindesberg/Fellingsbro skulle visa sig vara betydligt bättre än vad som var fallet i Kista några år tidigare. En brand på orten hade några år tidigare bidragit till att man organiserade den så kallade

---

³² Hagström & Jonsson, sid 32

³³ Fredriksson, 2008

stöttegruppen i Fellingsbro. Stöttegruppen var alltså redan organiserad när man på morgonen den 28 september år 1994 stod inför det faktum att nio kvinnor från Fellingsbro troligtvis omkommit i färjekatastrofen, medan 33 kvinnor saknades från hela Lindesbergs kommun. Detta står att läsa i den mycket kortfattade rapport som jag blir delgiven av Sune Hellberg. Sune Hellberg har varit räddningschef och kyrkovaktästare i Fellingsbros församling och är den som i arbetet med denna uppsats försett mig med material som han sparar från tiden kring Estoniakatastrofen. Rapporten belyser POSOM-gruppens organisation och arbetet under det första dygnet efter färjeolyckan. Den är sammanställd av den grupp som hade ansvaret för POSOM-gruppen i Lindesberg och nedskrivet av den person som fungerande som sammankallande för denna grupp. I rapporten står att läsa att en av kvinnorna i den lokala POSOM-gruppen väcktes tidigt på morgonen av ett telefonsamtal, från en annan person i gruppen. Denna delgav henne information om att det "hänt något konstigt" med färjan Estonia och att en busslast med "kommunfolk" varit med på båten. Mycket snabbt togs beslutet att sammankalla hela gruppen i Lindesbergs kommun, vilket också mycket snart gjordes. Svenska kyrkan var inte knuten till kommunens POSOM vid denna tidpunkt. Dock tog man nästan genast beslutet att knyta kyrkoherden på orten, till detta arbete. Kyrkoherden anslöt genast och man tog beslutet att det nybyggda församlingshemmet i Lindesberg skulle fungera som samlingshall för de drabbades anhöriga. Här tog man också beslutet att genast öppna upp de övriga församlingshemmen i både kommundelen Frövi och i kommundelen Fellingsbro³⁴.

4:2 Hur agerade Svenska kyrkan i Fellingsbro i det akuta skedet av olyckan?

Jag tar del av en rapport som regeringens kommunikationsdepartement är ansvarig för och som bland annat beskriver insatserna i de olika kommundelarna i det akuta skedet³⁵. När det gäller Fellingsbro menar man, att man efter att ha fått beskedet om olyckan klockan 06.00 på morgonen samlas i församlingshemmet för att där inleda krishanteringen. I församlingshemmet samlar man sedan sjukvårdspersonal, kyrkans personal, kuratorer och övrig stödperson. Den analysgrupp som ligger bakom rapporten har talat med en anhörig som förklarar att församlingshemmet och verksamheten som bedrevs där under de första dagarna efter katastrofen, blev som ett andra hem och därmed mycket viktig. Stöttegruppen i Fellingsbro kom till och med att hämta drabbade människor i dessa människors hem för att sedan hjälpa dessa att ta sig till församlingshemmet. Precis som i Kista 1988 såg man till att förse de drabbade med diverse förnödenheter och hjälpte

³⁴ Minnesanteckningar, arbetet med POSOM-gruppen i Lindesbergs kommun, kontakta uppsatsförfattaren för tillgång till material.

³⁵ Analysgruppen för granskning av Estoniakatastrofen och dess följder, *En granskning av Estoniakatastrofen och dess följder: delrapport*, Kommunikationsdep., Stockholm, 1998

även de drabbade med rent praktiska saker som exempelvis kontakt med försäkringsbolag och liknande saker som måste göras då man mist en nära anhörig³⁶. Lise Åkesson var med i stöttegruppen i Fellingsbro, som representant för Röda korset. Den sammanställning som hon gjorde av krisarbetet i Fellingsbro, får jag ta del av via Sune Hellberg³⁷. Åkesson skriver att man hade hela församlinggården full av gråtande och förtvivlade människor men att det bemötande man fick från frivilliga och från olika privata aktörer bidrog till att underlätta situationen något. Åkesson beskriver att dåvarande kyrkoherden i Fellingsbro, Patrik Wallmark genast på morgonen efter olyckan begav sig till de saknade kvinnornas arbetsplatser. Detta för att samtala med de drabbades arbetskamrater och försöka ge dessa stöd. Dagen fortsatte sedan med att kyrkoherden mötte de sörjande, som vid den tiden alltså befann sig i församlingshemmet, för att sedan återvända till de sagnades arbetskamrater, återigen. Under den första kvällen efter olyckan höll kyrkoherden också en kort samling då över 100 personer deltog. Från onsdagen den 28 september var församlingshemmet öppet dygnet runt. Andra veckan hade man öppet 18.00-22.00. Det var också då som Svenska kyrkan helt tog över ansvaret för krishanteringen. Flera av Svenska kyrkans egen personal fanns redan tidigt bland de frivilliga och dessa fortsatte sedan att se till att kyrkan kunde fungera som mötesplats på kvällarna. Efter ytterligare en tid valde man att ha öppet enbart på fredagskvällar³⁸.

4:3 Det uppföljande krisarbetet och erfarenheterna av Estoniakatastrofen

Jag tar del av en artikel som publicerades i lokalpressen i Lindsberg hösten år 1994³⁹. Tyvärr är detta material inte daterat och exakt vilken tidning det rör sig om framgår inte heller. Detta gör att dess relevans i uppsatsen blir något mindre betydelsefull. Dock vill jag ändå nämna den och informera om att artikeln finns i uppsatsförfattarens ägo. Artikeln vill belysa det uppföljande arbete som de olika församlingarna i Lindsbergs kommun organiserade efter Estoniakatastrofen. Den handlar om hur arbetet med stöd till de anhöriga såg ut när det gått några veckor och den allra värsta chocken kanske lagt sig något. Det visar sig att detta arbete kom att se ganska olika ut i de olika kommundelarna. I Lindsbergs församling menade man exempelvis att den bästa strategin var att erbjuda individuella stödpersoner till de anhöriga. Dessa stödpersoner skulle kunna stötta och följa en "enskild" anhörig under en längre tid. I kommundelen Ramsberg valde man att arrangera så

³⁶ Kommunikationsdepartementet, sid 38-39

³⁷ Lise Åkesson "Så arbetade stöttegruppen i Fellingsbro efter Estoniakatastrofen den 28 september 1994", 31 oktober 1994, kontakta uppsatsförfattaren för tillgång till material.

³⁸ Åkesson, 1994

³⁹ Christina Eriksson, Artikel i lokalpressen i Lindsberg 1994, odaterad artikel. Kontakta uppsatsförfattaren för tillgång till artikeln.

kallade anhörigträffar tillsammans med prästen där. Detta skedde varje söndag, den aktuella hösten år 1994. Även i kommundelen Frövi erbjöd man stöd via krisgrupper som träffades en gång i veckan. Utifrån artikeln menar man dock att det var i just Fellingsbro som den uppföljande arbetet fungerade allra bäst. En anledning till detta skulle vara att man som tidigare nämnts redan hade en väletablerad krisgrupp, då olyckan ägde rum.

Journalisten Katarina Bjärvall har skrivit en artikel som hon har valt att kalla "Fellingsbro-livet efteråt"⁴⁰. I denna artikel beskriver hon situationen i Fellingsbro för några av de drabbade familjerna när det gått en liten tid sedan katastrofen. Bjärvall har bland annat intervjuat en efterlevande sambo till en av de omkomna kvinnorna. Han får i artikeln frågan om hur han betraktar insatsen från kommunens sida och deras hanterande av situationen. Mannen menar att han är mycket kritisk till kommunens agerande och säger att det var Svenska kyrkan som fick ta ett mycket stort ansvar, medan kommunen inte lyckades avsätta en enda person som kunde fungera som kontakt med de anhöriga. Han menar också att Svenska kyrkan klarade jobbet mycket bra, eftersom kyrkan även tog emot människor som normalt inte skulle kalla sig troende. En annan efterlevande, citeras som följer:

"Jag hade aldrig varit i kyrkan förr. Jag visste inte ens vem som var präst-en får ju skämmas men så var det."⁴¹

I artikeln berättas det att hon, efter olyckan, däremot ofta är i kyrkan, allra helst ensam. Hon brukar sitta där och fundera på om det finns en Gud och varför han i så fall låter sådana här saker ske.

Regeringen valde år 1997 att samla alla dokument rörande Estoniakatastrofen i en speciell databas kallad *Estoniasamlingen*, för att göra den samlade informationen om olyckan mer lättillgänglig för allmänheten⁴². I denna samling finns också det efterspel som följde efter katastrofen redovisat, bland annat den diskussion, som rörde bärgningen av skeppet och de omkomna, vilken skulle komma att bli både lång och intensiv sådan. I detta arbete, och i det etiska råd som sedan tillsattes, fanns representanter från Svenska kyrkan i form av dåvarande biskopen i Stockholms stift, Caroline Krook och dåvarande ärkebiskopen Bertil Werkström⁴³. Det var detta råd som i sin slutgiltiga rapport rekommenderade att Estonia inte skulle bärgas utan förbli i havet. Detta beslut väckte i slutändan anstöt hos flera av de anhöriga och ledde till en hel del kritik. Här kommer återigen Fellingsbro församling att spela en stor roll eftersom man kände sig svikna av makthavare och av de som beslutat att låta färjan stanna kvar i djupet. I artikeln som jag även tidigare hänvisat till,

⁴⁰ Katarina Bjärvall, odaterad artikel, hämtad 2012-11-10, från: <http://www.katarinabjarvall.se/fellingsbro.pdf>

⁴¹ Artikel i lokalpressen, Lindsberg 1994, kontakta uppsatsförfattaren för tillgång till material

⁴² Styrelsen för psykologiskt försvar, Estoniasamlingen, "Ingen ville tro att detta kunde hända" Hämtad 2012-11-07 från: <http://www.estoniasamlingen.se/content.aspx>

⁴³ Styrelsen för psykologiskt försvar, Estoniasamlingen, "Etiska rådet" Hämtad 2012-11-07 från: <http://www.estoniasamlingen.se/content.aspx?idx=2&sub=1&ex=n>

nämligen den i Dagens nyheter tio år efter olyckan, talar dåvarande kyrkoherden i Fellingsbro, Patrik Wallmark, om hur han såg på beslutet som togs kring att de omkomna skulle stanna kvar i havet. Han menar att detta var ett misstag och ett stort svek mot de anhöriga. Han menar att man på orten hade hoppats att en viss frid skulle infinna sig då man bärgade Estonia som det först talades om. Istället ledde detta till motsatsen när beslutet att inte bärga båten togs. Wallmark menar i artikeln att beslutet gjorde de tio åren efter olyckan ännu svårare, då känslor av vrede och svek också lades på den redan så tunga sorgen hos de drabbade. Kyrkoherden i församlingen tog i detta fall tydlig ställning för sina församlingsbor eftersom det hos dem fanns en stark vilja att få hem sina anhöriga och att få begrava dem⁴⁴.

4:4 Sammanfattning av insatsen i Lindesberg/Fellingsbro till stöd för frågeställningen

- Svenska kyrkan knöts genast till POSOM-gruppen på orten, även om kyrkan vid denna tid inte var knutna till densamma.
- Man iordningställde församlingshemmet och i församlingen fick kyrkoherden ansvaret för att leda krisarbetet.
- Kyrkan fortsatte att erbjuda stödgrupper efter det att den akuta krisinsatsen upphört, och ett faddersystem som innebar att varje drabbad som ville fick en stödperson.
- Församlingen tog ställning för sina församlingsbor, när det kom till frågan om det svek dessa upplevde i samband med beslutet att inte bärga färjan Estonia.

5. Göteborgsbranden 1998

5:1 Katastrofberedskapen i Göteborg/Hammarkullen 1998

Det skall i undersökningen av denna händelse visa sig att insatsen från Svenska kyrkan från Lärjedalen/Hammarkullens sida, till en början skedde relativt spontant. Det kom att handla om att man från församlingens sida redan tidigt under brandnatten insåg behovet av att öppna kyrkan och att göra denna till en samlingsplats. På följande sätt beskriver man kyrkans roll i rapporten *Krishantering på göteborgska*⁴⁵:

⁴⁴ Sören Lövenhaft, "Fellingsbro kan inte glömma sveket" *Dagens Nyheter* 27/9 2004, hämtad 2012-11-07 från <http://www.dn.se/diverse/diverse---hem/fellingsbro-kan-inte-glomma-sveket>

⁴⁵ Hagström, Ahn-Za & Sundelius, Bengt, *Krishantering på göteborgska: en studie av brandkatastrofen den 29-30 oktober 1998*, Försvarshögskolan, Stockholm, 2001

*”För kyrkans del blev Göteborgsbranden en händelse i vilken man fick en aktiv och framträdande roll, någons som särskilt gäller för Hammarkullens kyrka. Både i Hammarkullen och Hjällbo har kyrkorna öppnats på eget initiativ öppnat kyrkan”.*⁴⁶

Man har i samma rapport gjort en sammanfattning av hur den kyrkliga organisationen i Göteborg var organiserad vid denna tid, för att ge en bild av hur krishanteringen såg ut i sin helhet. Man beskriver att en samordnande krisplan inför en olycka av det slag som Göteborgsbranden var saknades vid denna tid. Istället var det så att varje församling inom Göteborgs stift själva ansvarade för sin beredskapsplanering. Göteborgs stifts egen beredskapssamordnare var den som organiserade samarbetet med kommunerna. Göteborgs stift sammankallade vid den aktuella händelsen de kyrkoherdar som var berörda och fick därigenom en överblick över det rådande läget⁴⁷. Vidare hade man precis innan det att Backabranden ägde rum, tagit ett beslut i Hammarkullens stadsdelsnämnd om att man skulle upprätta en ny krisplan. Nu var det dock den gamla krisgruppen som kallades in. Ett problem man tidigare hade upplevt med just denna organisation var att en del samhällsfunktioner inte ingick, till exempel Svenska kyrkan. Det ändrade man nu på och lade till Svenska kyrkan i krisplanen⁴⁸.

5:2 Hur agerade Svenska kyrkan i Hammarkullen i det akuta skedet av olyckan?

Man beskriver att situationen i Hammarkullen var något svårare än vad som var fallet i de övriga kyrkorna i staden. Arbetsbelastningen skulle här komma att bli tyngre. Diakonen i församlingen kontaktades mitt i natten av en förälder till en av de drabbade ungdomarna, utifrån detta tog hon kontakt med kyrkoherden i Hammarkullen, Gunnar Kampe. Det var dessa två som runt klockan 02.00 på brandnatten tog beslutet att öppna upp Hammarkullens kyrka. I samband med detta togs också kontakt med kringliggande församlingar. Av någon anledning var det främst Hammarkullens kyrka som sedan kom att figurera i media och inte de andra kyrkorna i särskilt hög utsträckning. Detta ledde till att anstormningen av människor till kyrkan i Hammarkullen blev mycket stor. Människorna som sökte sig dit kom att stanna i kyrkan mycket länge och behovet av att skaffa mat och förnödenheter till dessa människor blev stort. Ett stort antal frivilliga ställde upp för att förse dessa människor med det nödvändigaste och det kom att fungera väl. Man fick också bidrag från

---

⁴⁶ Hagström & Sundelius, sid 63-64

⁴⁷ Hagström & Sundelius sid 94-95

⁴⁸ Larsson, Larsåke & Nohrstedt, Stig Arne (red.), *Göteborgsbranden 1998: en studie om kommunikation, rykten och förtroende*, Styrelsen för psykologiskt försvar, Stockholm, 2000, sid 63-64

försvaret, i form av mat och filter⁴⁹. Man beskriver i den aktuella rapporten att det uppstod en del inomkyrkliga problem med organisationen av den kyrkliga insatsen, eftersom prästens roll inte alltid kunde förklaras som självklar. Det var inte alltid helt lätt att motivera varför en kristen präst skulle delta i arbetet när det mestadels var ungdomar inblandade, som inte kallade sig kristna eller tillhörde Svenska kyrkan. En del menade dock att representanterna från Svenska kyrkan inte var där som just präster i första hand utan som personer med en stor och bred erfarenhet av att möta människor i sorg. Vad gäller samarbetet mellan kommunens POSOM-grupper och Svenska kyrkan sägs detta ha fungerat i varierad grad. Dels därför att man menade att POSOM inte var ett tillräckligt utvecklat system samt att omständigheter kring synen på sekretess försvårade det hela ytterligare⁵⁰.

5:3 Det uppföljande krisarbetet och erfarenheterna av Göteborgsbranden

De erfarenheter som man till en början drog av det som skedde i Hammarkullens kyrka dagarna efter olyckan, var till en början positiva. Om detta berättar dåvarande kyrkoherden i Hammarkullens kyrka, Gunnar Kampe. Han intervjuades i Svenska dagbladet år 2008⁵¹, det vill säga tio år efter det att händelsen på Backaplan ägt rum. Han berättade i artikeln om hur han till en början trodde att brandkatastrofen och erfarenheterna av denna trots allt skulle föra något gott med sig. Kampe beskriver insatsen i det inledande skedet som så pass positiv att han trodde att det skulle få långtgående positiva effekter för integrationen och arbetet för acceptans i det mångkulturella samhället, som Hammarkullen var ett exempel på. Dock skulle det senare visa sig att det inte blev på det sättet. Han menar att klyftorna i samhället tvärtom blivit större och djupare och konflikterna allt fler mellan olika grupper. Dock menar Kampe att ”hans” församling i Hammarkullen fortfarande präglas av ett arbete som handlar om integrationsfrämjande aktiviteter. Man erbjuder körer, caféer med mera för dem som bor i miljonprogrammen och i närheten av dessa.

---

⁴⁹ Hagström & Sundelius sid 94-95

⁵⁰ Hagström och Sundelius sid 95

⁵¹ Svenska dagbladet, De strömmade in i hans kyrka, 26/10, 2008, Hämtad 2012-11-10 från: http://www.svd.se/nyheter/inrikes/de-strommade-in-i-hans-kyrka_1945841.svd

5:4 Sammanfattning av insatsen i Hammarkullens församling, som stöd till frågeställningen

- Man öppnade på eget initiativ upp portarna till Hammarkullens kyrka och erbjöd där en plats för stöd och gemenskap.
- Ett stort antal frivilliga knöts till verksamheten och försåg de drabbade med mat och förnödenheter.
- Det förekom en viss diskussion om kyrkans roll under denna händelse. Kyrkans personal kom att fungera som stödpersoner och inte i första hand som exempelvis präster.

6. Tsunamikatastrofen 2004

6:1 Hur förberedde sig Svenska kyrkan inför uppgiften på Ärna flygplats 2004?

Förberedelserna inför detta arbete ser lite annorlunda ut än vad som var fallet med de övriga studerade händelserna i denna uppsats. Förberedelserna var i detta fall ingenting som Svenska kyrkan kunde styra över eller arrangera på eget sätt. Ärna flygplats i Uppsala valdes av praktiska skäl ut av rikspolisstyrelsen till att fungera som den första anhalten som de omkomna från tsunamikatastrofen i Asien nådde, detta på grund av närheten till bland annat en rättsläkarstation⁵². Härifrån skickades sedan de omkomna vidare till respektive hemförsamling för begravning. Göran Lindström är präst i Uppsala stift och har i *Rapport från Ärna* beskrivit hur man förberedde sig inför mottagandet på flygplatsen från Svenska kyrkans sida. Han beskriver bland annat att man deltog i länsstyrelsens möten och detta skedde i samråd med polisen, försvaret och rikskyrkan. Förberedelsen handlade om att utforma en rit en som kunde fungera övergripande för alla inblandade parter⁵³. Det diskuterades aktivt i samband med mottagandet på Ärna flygplats med polisen, om huruvida de anhöriga till offren överhuvudtaget skulle vara med under detta mottagande. Det var nämligen initialt tänkt att de omkomnas anhöriga inte skulle vara med i detta skede av mottagandet. Dock menade man från Svenska kyrkans sida att man i detta fall borde utgå från samma princip som fått råda då de allra första kistorna från katastrofen hade ankommit till Sverige. Då hade man bland annat erbjudit de anhöriga till de avlidna att delta⁵⁴.

⁵² Ekot, "F16 i Uppsala tar emot avlidna svenskar", Sveriges Radio, 6 Januari 2005. Hämtad 2012-11-08 från <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2145&artikel=534549>

⁵³ Anna-Karin Hammar, Rapport från Ärna sid 17-18

⁵⁴ Anna-Karin Hammar, Rapport från Ärna sid 25

6:2 Det faktiska genomförandet på Ärna flygplats

Svenska kyrkan ombads att ansvara för den färdbön som skulle hållas då kistorna lämnade Ärna flygplats, då tillsammans med de anhöriga. Dock valde man att ändra något på denna ursprungliga tanke då det visade sig att de anhöriga ville delta under hela processen rörande de omkomnas mottagande på flygplatsen. Utifrån detta utformades en särskild mottaganderit på flygplatsen som byggde på samma tankar som de som ursprungligen funnits med i planeringen. Man valde därför att utforma riten som en sammanhållen rit där fem moment skulle vara själva ledorden. Dessa kom att bli följande:

- Den tysta minuten tillsammans med bön och bibelord.
- De anhörigas mottagande av de döda vid respektive kista.
- Välsignelsen.
- Bilarnas avfärd med kistorna mot bårhuset.
- Ljuständning i anhörighuset som var belägen intill ceremoniplatsen.⁵⁵

Man bjöd inte in andra trossamfund till dessa riter, istället valde man att utforma riterna genom de gemensamma nämarna som man menade kunde återfinnas inom både islam och judendomen. Det fanns ständigt en kyrklig representant på Ärna flygplats som var beredd att förmedla en kontakt med övriga trossamfund i de fall detta skulle behövas. Svenska kyrkans roll på Ärna flygplats blev inte ett samtalets roll, den direkta kontakten med de anhöriga inför mottagandet på Ärna sköttes av polisen helt och hållet. Samarbetet mellan de olika instanser som arbetade tillsammans på Ärna, kom att betraktas som mycket viktigt och man såg tillsammans styrkan i att erbjuda de anhöriga denna sammanhållna rit inför en del av det avsked som de nu skulle behöva ta av sina anhöriga. Det skapade ett ”vi” bland de som arbetade på Ärna vilket var mycket viktigt att värna om⁵⁶. Anna-Karin Hammar, som vid denna tid arbetade som stiftsadjunkt i Uppsala intervjuades i Sydsvenska Dagbladet år 2005⁵⁷. I denna artikel beskriver hon själva tanken med ritualen så som den utformades på Ärna flygplats. Hon menar att man hade tanken på en militär hedersbegravning med sig vid utformandet av riten. Begravningsbilarna placerades i en halvcirkelformad formation vid flyghangaren innan kistorna bars ut ur flygplanet. När detta skett lästes en text ur Psaltaren varpå den tysta minuten tog vid. En speciellt utformad bön som fått namnet *Medkännande Gud* lästes. Efter detta lästes välsignelsen varpå de anhöriga inbjöds till ett speciellt hus på hangaren, avsett för

⁵⁵ Anna-Karin Hammar Rapport från Ärna sid 24-25

⁵⁶ Anna-Karin Hammar, Rapport från Ärna sid 25-26

⁵⁷ Björn Sjö ” Ny ritual hjälper tsunamioffrens nära”, *Sydsvenska dagbladet* 9 maj 2005, Hämtad 2012-11-08 från: <http://www.sydsvenskan.se/sverige/ny-ritual-hjalper-tsunami-offrens-nara/>

detta ändamål. Här fanns också tid för samtal och tid att samla tankarna.

6:3 Sammanfattning av insatsen på Ärna flygplats, som stöd för frågeställningen

- Kyrkan ombads att delta i riterna på Ärna flygplats.
- Man deltog i utformandet och genomförandet av den rit som skulle komma att bli gällande.
- Man var pådrivande i frågan gällande att alla som ankom till flygplatsen i Ärna skulle erbjudas samma typ av "högtidligt" mottagande som de första ankommande från Thailand mötts av.
- Man hade i detta fall ingen utpräglad själavårdande funktion, man fanns istället till som bärare och förkunnare av en viss rit.

7. Avslutning

7:1 Resultat

En historisk undersökning av hur Svenska kyrkans krishantering sett ut visar att framväxten av detta skedde relativt sent, först i slutet av 1980-talet och i början av 1990-talet. Detta arbete tog sig uttryck i att Svenska kyrkan allt mer började bli en given del av kommunernas POSOM-grupper. Detta då man insett att modellen som POSOM byggde på, var ett effektivt sätt att arbeta för att främja en bättre samordnad krisinsats i kommunerna vid extraordinära händelser. Arbetsmodellen handlade om att man insåg att ett samarbete mellan olika samhällsinstanser var av yttersta vikt för att kunna erbjuda ett optimalt stöd till de människor som på olika sätt drabbats av en större olycka eller katastrof. En ny och förändrad syn på hotbilden mot Sverige bidrog också till att man omdefinierade synen på beredskap, både i samhället i stort och således också inom Svenska kyrkan. Eftersom hotbilden nu såg annorlunda ut valde man att omarbete krisplaner och dylikt för att dessa skulle komma att stämma bättre överens med denna nya definition. I uppsatsen ges exempel på hur Svenska kyrkan agerat i situationer av krig. Detta sker genom en kort överblick av Victoriaförsamlingen (Svenska kyrkan) i Berlin, under andra världskriget. Genom detta kapitel vill jag ge en inblick i Svenska kyrkans arbete under krigstid och också ett exempel på ett tydligt kyrkligt engagemang, i en sådan situation. Denna insats menar jag nämligen tyder på att Svenska kyrkan tog tydlig ställning för både sina landsmän och för personer som befann sig i ytterst svåra situationer.

Utifrån de fallstudier jag gjort av några av de händelser där jag menar att Svenska kyrkan har haft en tydlig roll, blir det tydligt att Svenska kyrkan ofta kommit att fungera som mötesplats och som en samlande och förenande aktör under krishantering. Man har från Svenska kyrkans sida, i samtliga av de studerade fallen, kunnat bidra med stöd och hjälp till människor som på olika sätt drabbats. Mer konkret kan man slå fast att man från Svenska kyrkans sida har kunnat erbjuda lokaler att vistas i och man har kunnat erbjuda stöd och hjälp på en rad olika sätt. Man har engagerat frivilliga, man har erbjudit stödgrupper både i det initiala skedet och efteråt i form av olika typer av uppföljande stödverksamhet. Det har, som jag ser det, visat sig att Svenska kyrkan verkar besitta någon form av egenskap som andra myndigheter och instanser verkar efterfråga vid extraordinära händelser. Det verkar också finnas en förväntan på att det i Svenska kyrkan skall finnas kompetenta människor som är vana vid att möta människor i sorg och som har kunskap i hur detta kan göras på bästa sätt. Detta tyder inte minst arbetet kring olyckan i Måbödalen på. Här föll i stort sett hela ansvaret för planeringen av krisarbetet på Svenska kyrkan i Kista. Man förlitade sig i detta fall helt och hållet på att kyrkan besatt de egenskaper som behövdes för att hantera denna situation.

Det som vidare är intressant att fastslå är det faktum att man vid två av de studerade händelserna inte verkar ha räknat med att Svenska kyrkan skulle komma att behövas vid en potentiell krissituation. Detta menar jag blir tydligt exempelvis i studien av Estoniakatastrofen då man från kommunens sida först på olycksdagens morgon valde att kalla in en kyrklig representant som tidigare inte var knuten till Lindesbergs POSOM-grupp. Samma efterfrågan på kyrklig närvaro tycks ha funnits i samband med insatsen på Ärna flygplats, vid mottagandet av de omkomna från Sydostasien, i samband med flodvågskatastrofen. Jag finner att den skillnad på kyrklig närvaro vid kriser och katastrofer som jag trodde skulle bli tydlig under arbetets gång inte blir framträdande i studien. Jag trodde mig finna att Svenska kyrkans roll i dessa sammanhang skulle vara betydligt mer ifrågasatt, speciellt efter det att Svenska kyrkan skiljdes från staten år 2000. Jag trodde att jag skulle kamma att finna ett större glapp mellan kyrka och övriga samhället ju närmare separationen från staten en händelse kom att äga rum och framförallt efter detta. Vid de studerade händelserna kan jag enbart hänvisa till ett fall då Svenska kyrkans roll blivit ordentligt ifrågasatt. Detta fall gäller vid diskoteksbranden i Göteborg 1998. Efter denna händelse följde nämligen en debatt om det rimliga i att Svenska kyrkan skulle delta i arbetet med stöd och hjälp till människor som inte ens kallade sig kristna och som i många fall tillhörde en helt annan kultur. Dock resonerade man från kyrkans sida utifrån att den insats man ville bidra med i detta skede, handlade om att erbjuda hjälp från präster men att dessa i första hand skulle ha en roll som stödjande medmänniskor.

Jag vill också knyta an till de teorier som jag inledningens vis i denna uppsats valde att redovisa genom religionssociologerna Martha Middlemiss Lé Mon och Per Pettersson. Middlemiss Lé Mon

menar att människor idag har ett annorlunda sätt att förhålla sig till sin religiositet än vad som tidigare var fallet och menar också att människor idag har ett annat sätt att förhålla sig till synen på det livslånga medlemskap som exempelvis kyrkans organisation förespråkar. Kyrkans roll är idag alltså omdiskuterad men trots detta verkar det som att människor i Sverige vill att kyrkan skall finnas kvar. Några specifika företeelser lyfts fram som extra viktiga. Att ha någonstans att gå till vid katastrofer är en sådan företeelse som nämns. Detta menar jag också blir tydligt genom arbetet med uppsatsen. I de studerade händelserna har det nämligen blivit tydligt att Svenska kyrkan vid kriser och katastrofer faktiskt samlar människor och att människor faktiskt söker sig till kyrkan. Det verkar som att Svenska kyrkan kan erbjuda ett forum för den stillhet och det behov av både samtal och tröst som efterfrågas vid extraordinära händelser. Sett till den studie av Estoniakatastrofen som gjorts i uppsatsen och den intervju som journalisten Katarina Bjärvall författat, som bygger på intervjuer med efterlevande från Estoniakatastrofen blir detta också tydligt. I detta avsnitt vill jag speciellt härleda till det samtal som Bjärvall haft med en efterlevande som beskriver att kyrkan blivit viktig för henne efter olyckan. Att hon finner någon slags ro i kyrkan efter olyckan och att kyrkan därmed har blivit en viktig del av hennes sorgebearbetningen.

Jag vill även hänvisa till vad religionssociologen Per Pettersson hävdar om kyrkans roll som bärare av tolkningsmönster, som han menar blir viktiga vid krissituationer. Han menar att kyrkan blir viktig i sin roll som tolkningsbärare och genom förmedlandet av riter som folk känner igen sig i. Pettersson menar att de dolda tolkningsmönster som människor bär inom sig ofta aktualiseras vid extraordinära händelser. Dessa dolda tolkningsmönster kan ofta aktualiseras vid igenkännandet av en viss rit. Dessa riter kan bestå i allt från psalmsång till en viss känd text. Detta blir enligt mig tydlig vid studien av tsunamikatastrofen och kyrkans insats på Ärna flygplats. Här var Svenska kyrkan nämligen inte på plats i egenskap av stödpersoner för den enskilde i första hand utan fungerade snarare som just förmedlare av riter och traditioner. Det faktum att kyrkan på plats på Ärna kunde läsa en för många kanske välkänd psaltarpsalm eller bidra med psalmsång som många kanske kände igen, skulle kunna vara ett exempel på att även rit och igenkänning blir viktig i dessa sammanhang. Vidare skulle jag, när det kommer till frågan om huruvida insatserna har förändrats sedan Svenska kyrkan och svenska staten gick skilda vägar år 2000, vilja lyfta fram att det inte verkar ha skett någon större förändring när det gäller den kyrkliga närvaron under katastroftillfällena. Det verkar som att Svenska kyrkan fortfarande är en efterfrågad och viktig del av krishanteringen, detta verkar också vara oberoende av om svenska kyrkan är en del av svenska staten eller inte.

7:2 Avslutande reflektion

Jag menar att kyrkans insats vid extraordinära händelser har varit framträdande och viktig vid samtliga av de fall som jag valt att studera i denna uppsats. Jag menar att Svenska kyrkan har haft en viktig funktion att fylla som också har varit efterfrågad från många olika håll. Insatsen från Svenska kyrkans sida har innefattat allt från att man har varit direkt ansvarig för genomförandet av hela krisinsatsen till att man ansvarat för en mindre del av insatsen, i några av fallen. Den direkta krisinsatsen har sett tämligen likadan ut i tre av de studerade händelserna, medan kyrkans insats tog sig annorlunda uttryck på Ärna flygplats, år 2004. Här ville man från övriga myndigheters håll, att Svenska kyrkan skulle bidra med en sammanhållande rit, istället för att som i de övriga fallen vara mer aktivt själavårdande i mötet med de drabbade. Detta är en skillnad som jag menar är värd att notera och framförallt diskutera. Detta eftersom studiens syfte har varit att göra en jämförelse kring om den kyrkliga insatsen vid kriser och katastrofer har förändrats sedan Svenska kyrkans separation från staten ägde rum. I samtliga insatser på församlingsnivå har insatsen i första hand kommit att innefatta den rent själavårdande aspekten. Med själavårdande aspekt menar jag den typ av stöd och hjälp som kan betraktas som samtalets och den mer praktiska omsorgens aspekt. Denna praktiska omsorgens aspekt kan som jag ser det handla om allt från att förse människor med mat och nödvändigheter, till att se till att dessa drabbade människor har någon att prata med om sin situation. Denna typ av insats har vi sett i studien av den kyrkliga insatsen i Kista år 1988, insatsen i Fellingsbro år 1994 och insatsen i Göteborg år 1998. Det som genomsyrat dessa insatser har varit av tämligen praktisk art. Gudstjänsten och den utpräglade kyrkliga riten har inte varit det som i första hand lyfts fram. Ser vi istället på insatsen på Ärna flygplats så handlade denna insats istället om den kyrkliga ritens roll. Det kom att handla om att kyrkan ville fungera stödjande genom att erbjuda stöd och kraft i till exempel psalmsången, bönen och genom mer rituella företeelser.

8. Litteraturförteckning

Publicerat material

Analysgruppen för granskning av Estoniakatastrofen och dess följder, *En granskning av Estoniakatastrofen och dess följder: delrapport*, Kommunikationsdep., Stockholm, 1998

Boström Hasse, "Gudstjänstbesökarna hälften så många på 20 år", *Dagen*, 28 maj 2010, hämtad 2012-11-07 från <http://www.dagen.se/nyheter/gudstjanstbesokarna-halften-sa-manga-pa-20-ar/>

Bjärvall Katarina, odaterad artikel, hämtad 2012-11-10, från: <http://www.katarinabjarvall.se/fellingsbro.pdf>

Ekot, "F16 i Uppsala tar emot avlidna svenskar", Sveriges Radio, 6 Januari 2005. Hämtad 2012-11-08 från <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2145&artikel=534549>

Estoniakatastrofen: M/S Estonias förlisning i Östersjön den 28 september 1994, Socialstyr., Stockholm, 1997

Falk AnnaCarin, "Jag vet precis hur de mår", *Aftonbladet*, 21 mars 2004, hämtad 2012-11-07 från <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article10442442.ab>

Fredriksson Vendela, "Katastrofen som öppnade kyrkan", *Dagen*, 15 Augusti 2008, hämtad 2012-11-07, tillgänglig på <http://ret-web05.int.retriever.no.ludwig.lub.lu.se/services/archive.html?method=displayDocument&documentId=0508142008081578BF71591C46679F0D59C19F422DAEC2&serviceId=2>

Jonsson, Stig & Hagström, Annika, *En bro över mörka vatten: om människorna bakom rubrikerna*, 5., omarb. uppl., Cordia, Stockholm, 1997

Järtelius Arne, *Flodvågskatastrofen, 2006*, hämtad 2012-11-07 från: <http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/lang/flodv%C3%A5gskatastrofen>

Hagström, Ahn-Za & Sundelius, Bengt, *Krishantering på göteborgska: en studie av brandkatastrofen den 29-30 oktober 1998*, Försvarshögskolan, Stockholm, 2001

Hammar, Anna-Karin, *Rapport från Ärna*, Svenska kyrkan i Uppsala, 2005

Handbok i kyrklig beredskap., [Ny utg.], Överstyr. för civil beredskap (ÖCB), Stockholm, 2000

Kristianstadsbladet, 24 november, 2008, hämtad 2012-11-09 från: <http://www.kristianstadsbladet.se/familj/article1009249/Herman-Westrup-80-aringr.html>

Lagercrantz Agneta, "Kyrkans nya roll", *Svenska Dagbladet*, 20 december 2012, hämtad 2012-11-07 från www.svd.se/nyheter/inrikes/kyrkans-nya-roll_3969641.svd,

Larsson, Larsåke & Nohrstedt, Stig Arne (red.), *Göteborgsbranden 1998: en studie om kommunikation, rykten och förtroende*, Styrelsen för psykologiskt försvar, Stockholm, 2000

Lövenhaft, Sören, "Fellingsbro kan inte glömma sveket", *Dagens Nyheter* 27 september 2004, hämtad 2012-11-07 från <http://www.dn.se/diverse/diverse---hem/fellingsbro-kan-inte-glomma-sveket>

Pettersson, Per, "Svenska kyrkans folkreligiösa funktion", *Svensk kyrkotidning*, nr 43 1995, Tillgänglig i Svensk kyrkotidnings årsindex för 1995 på sid 484-485.

Sjö Björn "Ny ritual hjälper tsunamioffrens nära", *Sydsvenska dagbladet* 9 maj 2005, Hämtad 2012-11-08 från: <http://www.sydsvenskan.se/sverige/ny-ritual-hjalper-tsunami-offrens-nara/>

Styrelsen för psykologiskt försvar, Estoniasamlingen, "Ingen ville tro att detta kunde hända" Hämtad 2012 -11-07 från: <http://www.estoniasamlingen.se/content.aspx>

Styrelsen för psykologiskt försvar, Estoniasamlingen, "Förlisningen" Hämtad 2012 -11-07 från: <http://www.estoniasamlingen.se/content.aspx?idx=0&ex=n>

Styrelsen för psykologiskt försvar, Estoniasamlingen, "Etiska rådet" Hämtad 2012 -11-07 från: <http://www.estoniasamlingen.se/content.aspx?idx=2&sub=1&ex=n>

Svenska dagbladet, De strömmade in i hans kyrka, 26/10, 2008. Hämtad 2012-11-10 från: http://www.svd.se/nyheter/inrikes/de-strommade-in-i-hans-kyrka_1945841.svd

Svenska kyrkan, Handbok i kyrklig beredskap., Svenska kyrkan, Uppsala, 1996

Svenska kyrkans handbok i krisberedskap, Svenska kyrkan, Uppsala, 2007

Svenska kyrkan, "Svenska Victoriaförsamlingens historia" hämtad 2012-11-07 från: <https://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=670516>

P3 dokumentär, "Diskoteksbranden i Göteborg", Sveriges radio, 31 oktober 2008, tillgänglig på: <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2519&artikel=1011058>

Österdahl,, Lars, "Bevara och utveckla POSOM-grupperna" *Värmlands folkblad*, 8 september 2009, hämtad 2012-11-11, från: <http://www.vf.se/node/47633>

Eget och opublicerat material

Christina Eriksson , Artikel i lokalpressen i Lindesberg 1994, odaterad artikel. Kontakta uppsatsförfattaren för tillgång till artikeln

Minnesanteckningar från arbetet med POSOM-gruppen i Lindesbergs kommun, kontakta uppsatsförfattaren för tillgång till material

Westrup Herman, samtal med författaren, den 28 mars 2012. Hela samtalet finns inspelad. Kontakta uppsatsförfattaren för tillgång till ljudmaterial.

Westrup Herman, minnesanteckningar från beredskapsövningar samt kyrkokommunal beredskapsplan. Kontakta uppsatsförfattaren för tillgång till material.

Åkesson Lise 1994, Minnesanteckningar om stöttegruppens arbete i Fellingsbro 1994. Kontakta uppsatsförfattaren för tillgång till material.